

Torill Strand

04.11.11

## DEMOKRATI SOM LEVD ERFARING

### Reforhandling av fellesskapsverdier og hegemoniske dannelsesdiskurser

Skole og utdanning er en av de viktigste pillarene i den norske velferdsstaten. Skolen er for alle. Og den skal fremme det demokratiske. Et viktig prinsipp for norsk skole er at utdanning er en fundamental sivil, politisk og sosial rettighet *for alle*. Et annet viktig prinsipp er at skolen skal fremme *etisk-politisk dannelse*, også i betydning av at et aktivt, demokratisk medborgerskap.

Den norske skolen har slik vært, og er fortsatt, en viktig arena for dannelse *i og til* det demokratiske.

***Men i hvilken grad tar aktuelle dannelsesdiskurser den nye samfunnsorden på pulsen? Innebærer ikke samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger at vi må tenke dannelse og demokratisk deltakelse på nytt?***

Vi tvinges altså til å se forbindelsen mellom dannelse og demokrati. En ide om dannelse kan ikke løsrives fra ideen om et livskraftig demokratisk samfunn. Og et livskraftig demokrati forutsetter at vi dannes *i og til* det demokratiske.

Det demokratiske må derfor forstås både som en **livsform**, et **ideal** og en **anskuelsesmåte**.

### LIVSFORM

Demokrati som livsform innebærer for det første at demokrati kun eksisterer som levd erfaring. For det andre at demokrati er noe som stadig må skapes, gjenskapes, opprettholdes og legitimeres i åpen dialog og konfronterende praksisformer innen og mellom ulike grupper. [Poenget er at dannelse og demokrati ikke ensidig kan legitimeres gjennom en abstrakt ide som av og til tar form og nedfeller seg i levd erfaring. Tvert om må både dannelse og demokrati settes i spill og leves i skolens hverdagsliv. For det er den eneste måten det kan skapes lojalitet overfor og tilslutning til et polis – i betydningen et konkret sosialt og politisk fellesskap som lever og fremmer demokratiske verdier (Kymlicka og Norman 1993)]

Det er nettopp en slik demokratiforståelse den amerikanske filosofen John Dewey (1859 – 1952) tar til orde for når han bruker demokratibegrepet synonym med danning og utdanning (inquiry). For Dewey er utdanning en sosial institusjon der et slikt demokratibegrep kan leves og bli virksomt.

Det innebærer at demokrati - på samme måte som dannelse – forstås som en sosial prosess preget av deltagelse, kommunikasjon, felles interesser, fri utveksling av meninger og uhindret eksperimentering. Verdien av disse konfronterende interaksjonene handler imidlertid for Dewey om i hvilken grad fellesskapets interesser deles av alle. Og om i hvilken grad den sosiale gruppen inngår i åpne og frie dialoger med andre sosiale grupper <sup>1</sup>. Slik blir (ut)danning en form for sosialt liv der barnet er en viktig bidragsyter - som etter hvert vil overta og slutte seg til gruppens felles interesse:

*«I believe that the school is primarily a social institution. Education being a social process, the school is simply that form of community life in which all those agencies are concentrated that will be most effective in bringing the child to share in the inherited resources of the race, and to use these powers to social ends» (Dewey, 1897)*

Det kan imidlertid være gode grunner til å spørre i hvilken grad et slikt harmoniserende - og kanskje også noe idylliserende – begrep om danning og demokrati overser viktige aspekter ved livet i og utenfor skolen anno 2012.

## IDEAL

En demokratisk livsform er både mål og middel for realiseringen av det demokratiske i og utenfor skolens hverdagsliv. En forutsetning er at demokratiet allerede er. Samtidig som vi har en forventning om dets realisering. Demokrati som **livsform** er derfor basert på det paradoks at fraværet av demokratiske prosesser er deres forutsetning.

En demokratisk livsform forutsetter derfor en tilslutning til det demokratiske som en ide og et **ideal**. Idealet gjelder først det normative grunnlaget for dannelse *i* og *til* det demokratiske, nemlig våre **fellesskapsverdier**. Deretter det vi ser som dannelsens og demokratiets formål, nemlig **det ideale samfunn**. Og til sist forholdet mellom disse to.

Men et slikt ideal er ikke på noen måte gitt.

For det vi regner som gyldige fellesskapsverdier utfordres og reforhandles kontinuerlig i samfunn preget av transnasjonale strømninger av folk, ideer, kunnskap og kulturer.

---

<sup>1</sup> Democracy and Education side 105

Den tyske pedagogen Wolfgang Klafki (1937 - ) tar dette på alvor når han nå nyskriver sin dannelsessteori (Klafki, 2001). Kort fortalt sier han at dannelse skjer i møte med "tidstypiske nøkkelproblemer" (som fred, miljø og samfunnsskapt ulikhet). Og dannelsesidealet må bestemmes som en sammenheng mellom tre grunnleggende evner: selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet. **Selvbestemmelse** handler om autonom selvforvaltning. **Medbestemmelse** om evnen til å utforme felles samfunnsmessige og politiske forhold. Og **solidaritet** som en innsats *for* og en tilslutning *til* de menneskene som helt eller delvis er avskåret fra samme mulighet til selvbestemmelse og medbestemmelse som en selv. Slik framskriver Klafki et sett fellesskapsverdier som ikke bare utgjør dannelsens legitimitet og formål, men også evnen til å reforhandle disse fellesskapsverdiene: Kort og godt evnen til selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet.

Et dilemma er imidlertid i hvilken grad et slikt dannelsesideal faktisk gis legitimitet i dagens kunnskapsintensive og tekstbasert samfunn – i tider da en alvorlig økonomisk krise i tillegg skaper arbeidsledighet, motløshet og det som UNESCO nå betegner som en "tapt ungdomsgenerasjon" (UNESCO, 2011).

## **ANSKUELSESMÅTE**

Spørsmålet er viktig i en verdensorden som har skapt en ny innramming av identitet, lojalitet og selvforståelse slik disse stadig reforhandles i relasjon til folks usikre nasjonstilknytning, multiple identiteter, ulike religiøse aspirasjoner og kamp for sosial anerkjennelse. For fakta er at aktivt og lojalt medborgerskap ikke ensidig baseres på nasjonstilknytning eller felles kulturarv. Medborgerskap kjennetegnes heller ved en borgers tilslutning til og identifikasjon med et *polis* (Delanty 2006).

Slik handler demokrati og dannelse om et **perspektiv**, en anskuelsesmåte, et normativt og diagnostisk blikk. Det blir en måte å forstå verden på som kan legitimere for eksempel moralske valg eller politisk engasjement.

Når dette diagnostiske og normative blikket forutsetter det det vil skape, gir perspektivet et blikk for **fraværet** – for det som ennå ikke er.

Dilemmaet er imidlertid at et slikt diagnostisk og normativt blikk uunngåelig er generert av den samme sosiale verden som det diagnostiserer og vurderer. Det er derfor naturlig å spørre i hvilken grad blikket kun bidrar til å bekrefte den samme verden som det er et produkt av. Eller om det bærer med seg et potensial for endring.

## DANNELSE – PARA DOXA

Her sammenstilles, sammenlignes og kontrasteres levd erfaring med et umulig ideal:

På den ene siden skal elevene i den norske skolen ikke bare dannes *med og for* hverandre. De dannes også *i og til* et demokratisk fellesskap. På den andre siden forutsetter dannelse *i og til* det demokratiske noe som ennå ikke er.

Det kan overraske og forvirre.

Det **overraskende** er hvordan mening forkyves, omplasseres, og forflyttes fra en scene til en annen. Forflyttingen skjer først og fremst i avviket mellom skolens hverdagsliv og samfunnslivet. Deretter i hvordan elevenes hverdagserfaringer omtales i termer av dannelse og demokrati. Denne sammenblandingen er **forvirrende**. For det er forskjell på ideen om det sant demokratiske og hverdagslivet i skolen:

- Læreplanen sier at "skolen skal være en viktig demokratisk arena for barn og unge hvor de kan oppleve medbestemmelse". Men ikke alle får erfaring med demokratisk medvirkning
- Demokratiets forutsetning er at alle blir hørt i avgjørelser som gjelder dem. Men faktum er at i skolen tas de fleste avgjørelser over hodet på elevene
- Idealet er at alle skal delta. Men faktum er at elevdemokratiet i praksis forsterker ulike marginaliseringsprosesser
- Idealet er at alles stemmer skal bli hørt. Men faktum er at det er de mest ressurssterke som kommer til ordet

Men ved å sammenstille idealer og realiteter, kan dannelsesdiskursen faktisk gi et **blikk for fraværet**. For det som ikke er. **Sammenblandingen kan slik forstyrre selve grunnlaget for vår tenkning om dannelse og demokrati**

Sammenblandingen av det som er og det som ikke er kan gi mulighet for ny læring, idet vi inviteres til å forestille oss noe fullstendig nytt.

1. Det skjer først ved at vi oppfatter hvordan dannelsesdiskursen vil påtvinge oss et umulig bilde av demokrati som levd erfaring, idet "demokrati som levd erfaring" bekriver noe som ikke er – noe som på samme tid både er 'demokratisk' og 'ikke-demokratisk'.
2. Deretter ved at vi overser den umiddelbare forvirringen og leser de implisitte komparasjonene
3. Om vi godtar sammenligningene skjer det en forskyving av mening fra et område til et annet; fra et demokratisk ideal til en sosial realitet. På den måten utvides vår horisont,

ved at det skapes et avvik fra allerede eksisterende tenkemåter. Men her ligger det også en fare i at vi fristes til å overs hvordan verden faktisk ser ut

4. sammenblandingens viktigste arbeid handler derfor ikke om et avvik eller forskyving av mening. Men om hvordan sammenblandingen av logiske motsetninger har potensial til å øve vold på vårt kognitive rammeverk og de logiske kategoriene som genererer selve den måten vi lærer på

Når elevenes hverdagsliv omtales i termer av dannelse og demokrati, skjer det altså en paradoksal sammenblanding av logiske motsetninger. Elevene dannes faktisk **ikke i og til** et demokratisk fellesskap. Men **ideen** er at de *skal* dannes *i og til* det demokratiske som et ennå ikke realisert ideal: Som livsform, ideal og perspektiv.

## UTFORDRINGER

Så hvilke utfordringer står vi da overfor:

**Lese situasjonen** – se etter motsetninger, paradokser, relasjoner som ikke er relasjoner

**Verdsette det uvanlige** – vi må plassere vår tenkning i forholdet mellom det som *er* og det som *oppstår* – for slik å bedre forstå hvordan dannelse og demokrati leves og realiseres i dagens samfunn

**Stille nye spørsmål** – vi må ha mot til å stille nye spørsmål, og ikke bare gjenta gamle tanker i skinn av nye ideer

Så la oss igjen spørre: ***I hvilken grad tar aktuelle dannelsesdiskurser den nye samfunnsorden på pulsen? Innebærer ikke samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger at vi må tenke danning og demokratisk deltakelse på nytt?***